

УДК 329.7

Вплив позапарламентських рухів на політичний розвиток суспільства

Світлана Боева,
аспірант кафедри політології
Інституту соціальних наук
Одеського національного університету
ім. І. І. Мечникова

Стаття присвячена аналізу діяльності сучасних позапарламентських рухів. Ця тема стала актуальною з огляду на активізацію масових громадянських виступів у багатьох країнах, зокрема, в Тунісі, Єгипті, Греції, Росії, Іспанії тощо. На основі аналізу наслідків сучасних громадянських протестів дії позапарламентських рухів автор розглядає як провісників демократичних змін в суспільстві, а непарламентські організації – як альтернативний варіант нинішнім урядам країн.

Ключові слова: позапарламентські рухи, акції протесту, глобалізація, антиглобалізм.

The article examines the current extra-parliamentary movements. This topic is relevant in view of intensification of mass civil actions in the world, particularly in Tunis, Egypt, Greece, Russia, Spain and others. In the article on the basis of the analysis of the consequences of modern civil protests the actions of non-parliamentary movements are investigated as predecessor of democratic changes in society, and non-parliamentary organizations – as an alternative of current governments.

Keywords: extra-parliamentary movements, protest actions, globalization, anti-globalism.

У проблемному полі сучасного суспільствознавства дослідження позапарламентських рухів набуло останнім часом пріоритетного характеру. Причина – масові мітинги та демонстрації у різних країнах світу. Позапарламентські організації активізували свою діяльність у

захисті прав людини, що можна охарактеризувати як початок нового етапу в процесі демократизації і, більш широко, – модернізації деяких країн. С. Хантінгтон зазначає: „Нестабільність міста – обстановка переворотів, безладу та демонстрацій – являє собою в якійсь мірі неодмінну характеристику модернізації” [5, с. 92]. Звичайно, ступінь, в якому проявляється ця нестабільність, залежить від ефективності та легітимності політичних інститутів суспільства. Історичний досвід засвідчує, що саме масові протести стають провісником змін як в політичний, так і в соціальній та економічній сферах життя. Таким чином, актуальність аналізу діяльності сучасних позапарламентських рухів та активності непарламентських опозиційних організацій безперечна.

Об’єкт дослідження – сучасні позапарламентські рухи як інституційований прояв громадянського протесту.

Предмет дослідження – специфіка прояву протестних настроїв громадян у добу глобалізації.

Мета статті – визначення причин та способів діяльності позапарламентських рухів, виявлення ступеня їх впливу на суспільство тощо.

Протестні дії є інструментом негативного впливу громадян на владу та окремі її дії, спричинені незадоволенням соціально-політичною ситуацією або неможливістю іншими засобами артикулювати інтереси їх потреб [2, с. 127]. Більшість дослідників відносять до основних форм політичного протесту його організовані масові форми, а саме мітинги, демонстрації, стайки, пікетування тощо.

На початку ХХ століття масові політичні процеси проявили себе як рушійна сила структурних змін в суспільствах, фрустрованих процесами прискореної модернізації. На думку американської дослідниці П. Норріс, з середини 1950 років у західноєвропейських країнах розпочався новий цикл організованого протистояння громадян владі та її окремим рішенням, який символізував зростання кількості протестних соціальних рухів та здійснених ними акцій. Узагальнення динаміки протестних дій у межах цього циклу свідчить, що у 1960-х роках західноєвропейські країни охопила хвиля студентських протестів, страйків, екологічних протестних рухів та рухів за рівні права жінок і чоловіків. Симптоматично, що у 1980-х роках та на початку 1990-х років протестні акції громадян охопили й країни Центральної та Східної Європи, що призвело до падіння соціалістичних режимів.

Починаючи з 1990-х років, простежується дедалі більша інтернаціоналізація політичних протестів, свідченням чого стало зростання кількості антиглобалістських та екологічних акцій протесту і консолідація протестних міжнародних рухів. Саме вони стали базою для створення неурядових організацій (НУО) наприкінці 1980-х років.

Їх бурхливий розвиток у певній мірі став наслідком кризи лівих рухів на Заході і в країнах третього світу. Серед таких рухів та організацій можна назвати Amnesty International – Міжнародну федерацію прав людини (виникла понад 80 років тому, діє в 90 країнах), Лікарі без кордонів, Oxfam. Серед організацій, що опікуються захистом прав трудящих, можна назвати Національний трудовий комітет, заснований 1981 року (сфера його діяльності – протистояння втручанню уряду США у справи країн Центральної Америки), рух „Справедлива робота” (Jobs with Justice), що являє собою об’єднання різних організацій з метою боротьби за права робітників та економічну справедливість, британську мережу організацій „Праця без етикетки” (Labour behind the label), що підтримує зусилля робітників-текстильників у захисті їх прав, підвищення заробітної платні і поліпшення умов праці тощо.

На сьогодні найбільш впливовими позапарламентськими рухами можна вважати сапатистів, анархістів та антиглобалістів.

З 1983 року у Мексиці розпочала свою діяльність Сапатистська армія національного визволення. Сапатисти вимагають конституційного закріплення прав корінних народів Мексики, виступають проти неоліберальних реформ в країнах Латинської Америки. З 1994 року члени цього руху значно активізувалися. Вибухнуло повстання в Чьяпасі, коли сотні тисяч людей вийшли на вулиці для підтримки сапатистів. З 1996 року діє загальнонаціональна громадянська організація – Сапатистський фронт національного визволення. З 1996 по 2006 рік фіксується масове укорінення програмових положень Фронту у свідомості громадян Мексики. 2006 року відбувся марш сапатистів у 32 регіонах країни на підтримку запропонованих Фронтом альтернативних програм розвитку суспільства [2]. Нині активність сапатистського руху зменшилася, оскільки уряд Мексики пішов на поступки в деяких питаннях.

Антиглобалізм у Європі виник як форма стихійного протесту широких мас населення, до яких входять переважно представники дрібного і середнього бізнесу, проти неоліберальної моделі економічного розвитку, яка методично розширює вплив великих транснаціональних корпорацій і пов’язаних з ними владних кіл провідних західних держав.

Однією з найвпливовіших антиглобалістських організацій є АТТАК. Вона постала у Франції 1998 року як рух проти фінансових спекуляцій і швидко зросла до 50 тисяч членів. АТТАК – це мережа місцевих комітетів, які виступають проти фінансових спекуляцій, офшорних зон, політики СОТ. АТТАК активно допомагає однодумцям в інших країнах (створено АТТАК Бельгії, Італії, Швеції, Бразилії, Аргентини).

Іншою відомою організацією є Direct Action Network (Мережа прямої дії). Це переважно університетський рух, який організував загальновідому „акцію в Сіетлі”. DAN бореться проти комерціалізації школи (в тому числі й вищої), нав’язування ТНК своєї волі національним економікам,

проти пограбування країн „третього світу”, нищення тропічних лісів, впровадження платної медицини тощо.

Спеціалізована організація Tute bianche (Білі халати) виникла в Італії. Вона спеціалізується на захисті прав хворих та малозабезпечених громадян, іммігрантів, жінок, дітей. Tute bianche засновують соціальні центри допомоги бездомним і безробітним, об'єднують їх у групи взаємодії, вчать боротися за свої права, дбають про розвиток місцевого самоврядування.

Екологічні молодіжні рухи – Movimiento de resistencia global (Рух глобального опору, виник в Іспанії) і Globalize Resistance („Глобалізуємо опір!”, виник в Англії) об'єднують групи сквоттерів, борців за права молоді (зокрема, за право на культуру, незалежну від офіційної вестернізованої поп-культури), за обмеження влади монополій (за обкладення ТНК прогресивним соціальним податком) [4].

2001 року було засновано Всесвітній соціальний форум – міжнародну зустріч, яка проводиться щороку на противагу Всесвітньому економічному форуму в Давосі. Форум об'єднує активістів багатьох соціальних рухів з усього світу, які шукають альтернативу пропонованій неолібералістичній моделі глобалізації. Вже на II Всесвітньому соціальному форумі (ВСФ) у Порту-Алегрі (Бразилія), що відбувся у січні – лютому 2002 року, брало участь понад 100 тисяч учасників, у тому числі й понад 15 тисяч офіційних делегатів від більше, ніж 4 тисяч організацій і рухів з 123 країн світу, включаючи 500 парламентаріїв. На Форумі було акредитовано понад 3 тисячі журналістів. Під тиском організацій з країн „третього світу” II Всесвітній соціальний форум ухвалив Декларацію відверто антиамериканського спрямування. ВСФ засудив війну в Афганістані, розцінивши її як тероризм та початок „безперервної всесвітньої війни для встановлення панування США та їх союзників”, в ході якої „іслам демонізується”, а „расизм і ксенофобія пропагуються” [4]. Декларація вимагала скасування економічної блокади Куби та Іраку, а також підтримала боротьбу народу Палестини за створення власної держави (цікаво, що у Форумі офіційно брали участь дві найлівіші організації ООП - Народний фронт визволення Палестини та Демократичний фронт визволення Палестини, що перебували в різкій опозиції до Я. Арафата).

У січні 2010 року в Порту-Алегрі відбувся X Всесвітній соціальний форум, на якому була розкритикована неоліберальна модель економіки і міжнародна валютна система. Учасники зібрання наголосили на необхідності захисту довкілля та гуманітарної допомоги Гаїті, що зазнав катастрофічного землетрусу, а також попередили про небезпеку відродження правих сил у Латинській Америці.

Анархістський сучасний рух дуже розмаїтий, має безліч течій. Поряд з „старими” анархістами, тобто представниками його класичних напрямів (переважно анархо-синдикалістами та анархо-комуністами), існує,

наприклад, такий рух, як анархо-примітивізм. Нині анархістський рух об'єднує вже десятки тисяч революціонерів у багатьох країнах. З'явилися групи анархістів і в країнах, де їх ніколи не було, наприклад, в Нігерії, Туреччині, Лівані, Бангладеш. Одним з найсильніших сьогодні є Грецький анархістський рух. Яскраво проявили себе анархістські організації 2009 року. По всьому світу відбулися першотравневі демонстрації. У Франції було організовано понад 300 акцій, у яких взяло участь більше мільйона осіб. В Іспанії на тлі найвищого рівня безробіття відбулися численні демонстрації анархістів та лівої опозиції. Проїшли анархістські мітинги й у Росії, Україні, Польщі, Болгарії, Німеччині, Швейцарії, Італії.

Такими протестами громадянське суспільство висловлює своє незадоволення політикою урядів, прагне донести до найширших мас свою оцінку політичних дій. По-суті, це – надієвіша форма прямої демократії сьогодення.

У листопаді 2010 року світ знову сколихнули численні акції протесту. В центрі Рима пройшла студентська демонстрація проти рішення правоцентристського уряду С. Берлусконі реформувати університети та зменшити витрати бюджету на освіту.

Сотні вчених з Болгарської академії наук зібралися, щоби продовжити акцію протесту проти неефективної політики у сфері науки та освіти.

Два найбільші профспілкові об'єднання Іспанії – Загальний союз трудящих та Робітничі комісії організували в ряді міст акції протесту проти соціальної політики уряду.

У листопаді 2010 року в Україні прокотилась хвиля протестів представників малого і середнього бізнесу, підтриманих опозицією, проти прийнятого Верховною Радою нового Податкового кодексу. Учасники цих акцій вимагали від Президента застосувати вето до цього документа.

До загальної логіки активізації масових протестних рухів вписуються й демонстрації в Тунісі та Єгипті на початку 2011 року.

Найважливішою характеристикою аспектом сучасних позапарламентських рухів є їх мережевий характер, діяльність без традиційної пірамідалної ієрархії [3]. Всі рухи та ідеології рівні, домінуючої організації немає. У цьому можна побачити передумову довговічності цих рухів, оскільки мережа є принципово відкритою і децентралізованою.

Практично всі опозиційні організації мають свої сайти в Інтернеті, що дозволяє швидко поширювати необхідну інформацію. Оперативність реагування різних груп усередині руху забезпечує багаторічна традиція неформальних відносин, що склалася в середовищі лідерів неурядових організацій, які визначають обличчя і зміст позапарламентського руху. Демонстрації протесту за участю десятків тисяч людей з різних куточків світу покликані не тільки вирішувати політичні завдання, але й згуртовувати людей з перспективою розширення соціальної бази руху на основі формування особистих контактів.

Однак позапарламентські об'єднання досить нестійкі в довгостроковій перспективі. Так, антиглобалізм поки що не має двох найважливіших складових, які могли б зробити його самостійною політичною силою світового значення – цілісної ідеології та єдиного координаційного органу.

Світовий соціальний форум і його виконавчі структури поки що не мають ні ідеології, ні єдиного політичного центру. Створення того й іншого, мабуть, є важливим завданням усіх непарламентських організацій, якщо вони мають намір серйозно протистояти несправедливій політиці урядів.

Позапарламентський рух як альтернатива нинішнім урядам країн має непогані перспективи. Саме дії позапарламентських організацій стають провідниками змін в суспільстві, вони виступають за поліпшення життя в конкретній країні та в усьому світі.

Позапарламентський рух рано чи пізно може перетворитися на головного політичного і громадського противника чинного ладу і стати другим полюсом у межах політичної системи кожної країни.

Література:

1. **Алмонд Г. А., Верба С.** Гражданская культура и стабильность демократии / Г. А. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – №4. – С. 97 – 105.
2. **Валлерстайн Им.** Чего добились сапатисты? / Им. Валлерстайн // Скепсис. – Код доступа: http://scepsis.ru/library/id_1749.html
3. **Кагарлицкий Б.** Восстание среднего класса / Б. Кагарлицкий.- М.: Ультра Культура, 2003. – 320 с.
4. **Тарасов А.** „Антиглобалисты”: лик без / А. Тарасов // Скепсис. – Код доступа: http://scepsis.ru/library/id_2287.html
5. **Хантингтон С.** Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М.: Прогресс – Традиция, 2004. – 480 с.